

PROBABILIVM IVRIS CIVILIS

SPECIMEN

PRO MVNERE

PROFESSIONIS JVRIS PROVINCIA-
LIS ESTHONICI ET FENNICI
ORDINARIAE

IN

VNIVERSITATE LITTERARVM DORPATENSI

RITE AC LEGITIME OBEVENDO

SCRIPSIT

CHRISTIANVS HENRICVS THEOPHILVS KOECHY

AVGVSTISSIMO RVTHENIAE IMPERATORI A CONSILL. AVLIC. JVRIVM ET PHILOSOPHIAE DOC-

TOR AA. Q. LL. MAGISTER, JVRIS PROVINCIALIS ESTHONICI ET FENNICI PROFESSOR

PVBLICVS ORDINARIVS, ICTORVM ORDIN. H. T. DECANVS, ACAD. MOGVNT.

SCIENTIAR. VTILL. SODALIS

198932

DORPATI,

EX OFFICINA ACADEMICA MICH. GERH. GRENZII,

clb lb ccc vl.

V I R O

PERINLVSTRI EXCELLENTISSIMO GENEROSISSIMO

SVMMA ET VIRTVTIS ET ERVDITIONIS LAVDE CONSPICVO

JOANNI FRIDERICO DE BERNER

AVGVSTISSIMI RVTHENIAE INPERATORIS COLLEGIORVM ADSESSORI DOMINO HEREDITARIO
IN STALLGEN ETC. ETC

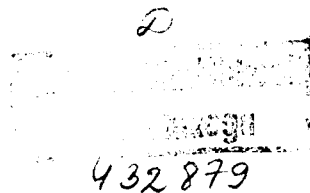
PROBABILIIVM IVRIS CIVILIS SPECIMEN HOC

PVBLCIVM VENERATIONIS ATQVE AMICITIAE OBSIDEM

EX FORMVLA ANTIQVA

D. D. D.

CHRISTIANVS HENRICVS THEOPHILVS KOECHY

PRAEFATIO AD LECTOREM.

Quod, iurium Professoris Ordinarii prouinciam, clementissime mihi demandatam, auspicaturus, scriniis iam excidere patior, Probabilium iuris ciuilis Specimen qualecumque, vix ac ne vix quidem tralatitium longaue vsucapione stabilitum praefandi morem desiderare videtur, quum, quanta sit artis criticae et hermeneuticae in iuris ciuilis scientia utilitas, dudum et perspexerint et adgnouerint abunde, quotquot, relictis superficiali eruditionis deuiis, magis ex limpidioribus iuris fontibus haurire, quam in sterilium interpretum foribus volutare, atque adeo ieiunis opinionum commentis seruale obsequium praestare adfueuerunt. Quotusquisque enim est, non lymphis palustribus, sed splendidioris iurisprudentiae fontibus vel leuiter tinctus, qui non simul, coecam esse et in-

liberalem sine arte critica et hermeneutica iurisprudentiam, didicerit. Ego certe, ex quo, depulsa iuris scientiae proletariae ac vulgaris nocte, laetior liberalioris adcurataeque iurisprudentiae lux mihi adfulsit, semper existimaui, principem Jurisconsulti curam in vera legum mente et sententia inuestiganda atque eruenda consistere, ratus simul, frustraneam esse omnem, quae in ea re ponitur, industriam, nisi antea de ipsis legum verbis horumque integritate constet. Absolvitur equidem, nisi nos omnia fallunt, nobilissimum iuris romani studium tribus fere partibus, historica scilicet, eaque non solum externa, sed praecipue etiam interna, cognitione eorum, quae per diuersas rei publicae romanae aetates, societatis ciuilis tuendae causa, publice in eadem sancita sunt atque recepta, deinde philosophica ratiocinatione, siue de aequo et bono disquisitione *), ac denique artis criticae et hermeneuticae facul-

*) Arctissimum iurisprudentiam inter et philosophiam vinculum iam agnouit Cicero *Lib. I. de legg. cap. V.* ubi, non a praetoris edicto, neque a duodecim tabulis, sed penitus ex intima philosophia hauriendam iuris disciplinam, ait. Addeſis Jo. Sal. Brunquelli *Isagog. in vniuers. iurisprudent. cap. V. (in Eiusdem opuscul. p. 1119.)* Vix est, ut quemquam idoneam iuris romani cognitionem adsequuturum esse crediderim, nisi et veteris, de rebus tum ad dialecticam, tum ad morum disciplinam spectantibus, philosophandi rationis, in primis *ſtoicae*, quippe qua plerisque iuris ciuilibus auctores vſos esse constat, et recentioris philosophiae *criticae*, legum tum ferendarum, tum latarum, studio egregie inferuentis, principiis probe inbutum subactumque ingenium adtulerit. Neque tamen ferendi sunt ſcioli naſutulique noſtrae, ingenioſae admodum, aetatis doctores nonnulli, qui, dum vanae gloriolae aucu-

tate. Quam viam vere regiam, laetissimis vndique deliciarum riuulis adfluentem, summaque venustate ex omni parte amabilem gratamque, in iuris studio ineundo et excolendo sequuti Franc. Duarenus, Andr. Alciatus, Guil. Budaeus, Ant. Augustinus, Hugo Donellus, Laur. Valla, Angel. Politianus, Alex. ab Alexandro, Vlr. Zasius, Greg. Haloander, Aemil. Ferretus, Ant. Goueanus, Egoin. Baro, Franc. Balduinus, et, ut alios in Italia, Francogallia, Hispania, Lusitania, Helvetia, Belgio et Germania de arte nostra praeclare meritos taceamus, is, qui hos inter familiam ducit, fulgetque, ut inter stellas luna minores, Jac. Cuiacius, discussa, quam vasti et agrestes homines in Jurisconsultorum scholas inuexerant,

pandae gratia *transſcendentis philosophiae*, minus tamen ac peruerſe pro dolor ab ipsis ut plurimum intellectae, cognitionem ambitioſe adſectant, eo ſane progrediuntur audaciae, ut iuris romani placita ſcrupuloſiſſimis paſſim tricis implicare, imo ſubuertere penitus conentur, ac ſimul ſpurciſſimis ſamam veterum Iſtorum conuiciis adlatrare haud erubeſcant, parum memores, quantopere omnes emunctionis naris homines, eiufmodi ſpurios de grege *Schellingii* philoſophos, tamquam male olentes hircos, auerſentur. Ad hos foetores et ſordes naueant omnes boni, et, dum ſtabit ad poſteros veterum Iſtorum honos, naueabunt perpetim. Quod reliquum eſt, ſemper mirifice adamaui atque in oculis tui excellens *Schellingii* ingenium; attamen, ſi quid eſt in me iudicii, ego quidem Themidos romanae cultoribus auctor ſiem ſuaſorque, ut Syſtema eiufdem quantocius valere iubeant. Subtiliſſimae nimirum *Schellingii* diſputationes, quotieſcumque reappe *transſcendentes* ſunt, ſeu ultra communes boni malique notionem progrediuntur, et altiora tractant, ita fere maximam partem comparatae ſunt, ut in ſinuofas, contortas, non raro quoque ambiguas de bono et malo diſceptationes aberrent, ac vel nuſſiam locorum, vel in ſola tandem Platonis re publica obtinere queant. Ne arti quidem medicae, recte dudum monente *Grunero*,

barbarie, explosisque nugacissimis interpretum commentis, tam clara paullatim luce vniuersam perfuderunt iuris disciplinam, vt, quae ad illud vsque tempus tamquam tetricum aliquod et inextricabile chaos contempta iacuerat, inter pulcherrimas tandem caput extulerit scientias, omnesque liberalis ingenii homines ad sui traxerit admirationem. Bene fit tantorum virorum manibus; habeant tenuem et sine pondere terram; sancta nobis sit eorum memoria. Ac critica in primis et hermeneutica ars, quam primi ordinis eruditi iure suo sibi vindicant, fane non habet ofores, nisi ignorantes, qui forte, postquam sollemnes et tralatitias definitionum, partitionum et actionum formulas memoriter pronunciare didicerunt, se Iurif-

Viro litteratissimo mihiq̃ue amicissimo, incrementum a *Schellingii* doctrina adcessit, id quod satis superque exemplis suis conprobaucrunt *Roeschlaubus* et *Kilianus*, quos, quamuis *Schellingianismum* (sit venia verbo) pridem alta voce decantarunt, nihilo tamen fecius leuissimam quamlibet decumbentis febriculam, ac si lectulo aegrotantis numquam adstitissent, expauescere scimus. Praeterea, misere iam vacillare *Schellingii* Systema, vix negaturos arbitror, qui, nuperrime fundamenta eius a virili ausu istud euerfuris magnopere subfossa esse, meminerint; nae, iam vacillat Systema istud, haud abfimile aedibus ruinosis, quae perniciem subinde inhabitatoribus minantur. Neque enim *Schellingius*, censoria virgula vapulans, aduersariorum inpetum digne repressit, sed potius, postquam mellitis frigidissimae vrbauitatis globulis verborumque sementis altiora vulnera curari non posse intellexerat, id solum egit, vt tum veteratoris strophis, commentis et fraudibus sensum conturbaret, tum aduersarios turpissimis conuiciis proscinderet, qua ignobili rusticitate hominibus, ad politiorem vrbauitatem institutis, ingens praebeuit ludibrium. Male habebat in primis hominem iratum meramque vindictam spirantem, quod se negligentius tractatum cerneret; pungebat et acriter, quod ex *Kantio* et *Fichteo* sapere coargueretur.

consultos somniant, quum tamen, sordidae ac compendiariae iurisprudentiae adhuc litantes, Themidos sacrarium a limine vix salutauerint, simillimi vulpeculae in fabula, superficiem et summam vitri oram lambenti, pulsem ipsam non adtingenti *). Ab horum sterili et ieiuno instituto alienissima semper fuit nostra ratio. Minime quidem is sum, qui sola arte critica vniuersum ciuilem prudentiae ambitum circumscribi contendere ausit, quin potius eandem illam artem pro claue, qua maximi sapientiae thesauri, in veterum reconditi lucubrationibus, recludantur, habendam esse, nec vmquam ad culmen sapientiae strenuos masculae iurisprudentiae vindices, nisi historiae quoque et philosophiae cognitionem in subsidium vocassent, euasuros fuisse censuerim; attamen id vicissim mihi dari postulo, laborem eorum, qui, de limanda perpoliendaque ista claue solliciti, castigandis et emendandis legibus bene

*) O terque quaterque beati, qui in spissis ignorantiae tenebris, quibus vacuum horret sinciput, tanto vobis videmini doctiores et ingeniosiores, quo minus artis, quam mentimini, nec volam nec vestigium tetetis. Triduo vos, si Diis placet, ICtos factos scitis; summam iurisprudentiae facilitatem vobis lutulentius nemo perspicit, ne rusticus quidem ille, qui, quum eius filium, supra sortem communem stupidum, et faber, et tonsor, et arcularius repudiassent, quid obstat, inquit, quò minus filium ad Academiam mittam; facile enim vel Pastor erit, vel *Aduocatus*. Attamen, bruta credulitate occaecati, erratis insignem et periculosum errorem. Sentiant studii nostri difficultatem, et vehementer ea conflictantur, quicumque illud seria mente, nec perfunctorie tractant, et vltra vulgaria compendia sapiunt, conquerentes simul de arga lycophantiarum fallaciarumque sordium messe, quam e foecundo sinu effunditis vellro.

de iurisprudentia mereri conantur, et necessarium esse in primis, nec umquam, modo intemptius absit vrendi, amputandi secandique inpetus, ac, quod saepius a criticis factum dolemus, cerebrinae non euomantur emendationes, sua laude defraudandum. Quos librariorum, res, quas scribendas excipiebant, non magis saepe, quam doctae auiculae, quod canunt, intelligentium, coeca oscitantia et supina negligentia venustissimo iuris civilis corpori ingessit, naevi tenent suos auctores, nec quisquam tam vecors est, qui iuris nostri volumina vitiis adfecta esse neget; imo, et in ipsum Codicem Florentinum, ex quo tamen omnia, quae circumferuntur, Pandectarum exemplaria, tam manu exarata, quam typis excusa, manarunt, non pauca vitia librariorum inertia inrepisse, eundemque, dum Pisis adhuc adseruatum, friuolas atque ineptas correctorum manus expertum fuisse, in vulgus notum est. Cimneriis profecto tenebris horrent plurima iuris civilis fragmenta, nec quidquam aliud esset pulcherrima illa romani iuris compages, quam corpus eneruatum, et male adfectis ac luxatis membris caducum, nisi artis et criticae et hermeneuticae, fororio vinculo inuicem nexae, cognitione armati scriptulorum lusum debellare, iuris laqueos enodare, legumque aenigmata soluere sciamus.

At enim vero ista multi sermonis sunt; et quorsum ista, quum, quemadmodum iam supra monuimus, vtilitatem et necessita-

tem artis nostrae, quod ad monumenta Jurisconsultorum, perspiciant et agnoscant, quantum est hominum venustiorum, plebeia turba vero tam duri palati sit, vt frustra illi adposueris coenam lautiolem, delicatulis tantummodo adpetitum excitantem. Genio suo hanc turbam frui per nos licet; iubemus eandem res suas sibi habere, et nostras nobis relinquere. Nos quidem, dum ipsos iuris fontes diurna nocturnaue manu diligenter versamus, litterasque pragmaticorum inlitteratissimas alto supercilio despiciamus, deliciis istis, imo et gazis pulcherrimis utimur, fruimur; his lautissimis artis criticae et hermeneuticae bellariis pascimur; his studiosae remissionis oblectamentis fallimus laboriosae iucunda obliuia vitae, otiosas deambulationes, intemptiuas conuersiones, saltationes, ludos denique et ineptias aniles, blandientis desidia stolidaeque ignorantiae comites, sanguine viperino cautius vitantes. Crescentes autem sub manibus chartae iam monent, esse aliquando cogitandum de portu, ne praefaminis modum nimis excedere, atque intemperanter Humanissimi Lectoris patientia abuti intelligar; iam satis enim, ac fortasse nimis tua tempora moratus sum, adeoque, vt mihi eo nomine veniam benigne concedere velis, te vehementer rogatum cupio. Difficilioribus civilis sapientiae momentis, quae interpretem adhuc desiderare videbantur, lucem adendere tentavi, vbique tamen folius iuris romani habita ratione, relictis iuris patrii placitis Perinl. Joanni Ludouico Mü-

thelio, praestantissimo iuris Liuonici interpreti, a cuius egregia ingenii foecunditate, indefessoque vtilissimam masculae iurisprudentiae operam nauandi studio plurima adhuc, eaque omnibus numeris absoluta, atque adeo aetatem latura opera exspectare licet. Selegi nimirum nonnulla iuris ciuilis fragmenta, quorum alia, quantum per me fieri posset, Florentino archetypo, archetypis multorum nugis misere deprauato, reuerentiam habens a vi maiore et iniuria emendantium defendere, alia autem, vera Jurisconsultorum mente inuestigata, a contortis interpretationibus vindicare. Neque tamen nouas coniecturas meas quasi veras probatasque vendito, et dictatoria maiestate aliorum iudicio obtrudo, sed vt verisimiles et probabiles propono intelligentibus harum rerum iudicibus, nil magis in votis habens, quam vt easdem aequi bonique consulere haud dedignentur. Ac quemadmodum hos, qui non abortiuos statimque perituros, sed aetatem laturos foetus edituri sunt in lucem, saepe stylum vertere, et lucubrationes, nonum in annum premendas, exasciare oportet, ita quidem opusculum leuidentis meum seueriore lima perpoliendum omnino fuisse sentio; sed norunt, qui me norunt, vix esse horarum nostrarum, tantum operae conlocare in edolando exiguae molis libello.

C A P V T I.

Actiones, dominis mercium iactarum competentes, inuestigantur. Paulo in L. 2. pr. D. Ad leg. Rhod. de iact. lux.

Maris mediterranei insula Rhodus quantam olim, propter ingentem Colossi structuram, iuxta ac gymnasium, liberalium, in primis mathematicarum, artium studiis, et professoribus, in quibus Apollonius, qui, Plutarcho et Suetonio testibus, Iulium Caesarem et Ciceronem, aureum istud romanae eloquentiae flumen, habuit auditores, nacta fuerit nominis celebritatem, vberius referre nostri non est instituti; id vnum potius monuisse subiciat, tantam leges insulae celeberrimae nauales, rei nauticae summam omnino peritiam atque sollertiam prodentes, ab aequitate commendationem habere visas fuisse, vt non solum per vniuersum subinde maris mediterranei tractum, tamquam ius aliquod gentium, receptae fuerint, sed et Romanis adensum extorserint. Quemadmodum enim Romani, quod nemo sane, nisi in historia romana vel hospes penitus sit, inficias iuerit, res nauticas ante bellum Punicum primum non adtigere, indeque nec in sanctione decemuirali, nec

alibi vllae exstant leges nauales: ita Antoninus Imperator demum, quin Rhodiorum leges, frequenti quippe usu ad examen iustitiae reuocatas, iure implantationis suas faceret, atque adeo romana ciuitate donaret, nullus dubitavit. Cuius rei locupletissimus testis est Volusius Maecianus naufragus, in *L. 9. D. Ad leg. Rhod. de iact.* vexatissima; interpretum aequae naufragio ciuili, ac ipsius Volusii Maeciani naufragio naturali, textu infami, in quo tamen enodando in primis post ea, quae Gothofredus ^{a)}, Strauchius ^{b)}, ac praecipue, politioris iurisperitiae decus, Bynkerfhoekius ^{c)} subtiliter disputauerunt, et nostram vltius periclitari vix licet decetue industriam, dum parum verecundi possumus videri, si purpurae lacinias adsuere velimus ^{d)}.

- ^{a)} Iac. Gothofredus *Diff. de imperio maris*, (in *Eiusdem opp. minor. a Christ. Henr. Trotzio edd.* Lugd. Bat. 1733. p. 62. *sqq.*)
- ^{b)} Jo. Strauchius *Disp. ad L. 9. D. Ad leg. Rhod. de iact.* (Jenae 1673, et in *Eiusdem opuscul. iuridd. histor. philolog. rarior.* p. 310. *sqq.*)
- ^{c)} Corn. van Bynkerfhoekius *Lib. sing. ad L. 9. D. Ad leg. Rhod. de iact.* (in *Eiusdem opuscul. var. argum. a Franc. Car. Conradio edd.* Tom. I. p. 171. *sqq.*)
- ^{d)} Vehementer, quod per transennam dixerim, ingenia interpretum torserunt difficultates geographicae, in memorata lege obuia. Intelligi scilicet nequit, qua ratione Eudaemon, in *Italia naufragium passus*, a publicanis, *Cyclades insulas inhabitantibus*, direptus fuerit, quum Cyclades ab Italia inmane quantum distent. Quae difficultates vt de medio tollantur, non improbabiler in Eudaemonis supplicatione tentatam putauerim emendationem, vt pro: *ἐν τῇ Ἰταλία*, reponatur: *ἐν τῇ τίηλῳ*, scilicet *Θαλάσσει*, vel: *ἐν τῇ Ἰκαρία*; quidquid contra dicat *Ger. Noo d t Obseruatt. Lib. I. cap. XIII.* (in *Eiusdem opp. Tom. I. p. m. 257. sq.*), qui, Liuii Phniique locis subnixus, *Aethalia* legendum esse conicit. Audaciores criticorum emendationes, quibus lex varie rupta, fracta, lacerata fuit, videre sunt apud *Corn. van Bynkerfhoekium l. l.* Ipsum Antonini rescriptum quod adinet, nulla supererit difficultas, obscuri nihil, si, demto puncto post vocabulum *Θαλάσσει*, continuata serie rescriptum Imperatoris legere, et vocabulum *νόμος*, primo loco

Praecipuum, idque solum in libros iuris ciuilis relatum, legum Rhodiarum caput fuit, quod de iactu agit et conlatione ^{e)}; quo scilicet cauetur: vt, si leuandae nauis gratia iactus mercium factus est, omnium contributione farciatur, quod pro omnibus datum est ^{f)}. Verum enim missis, quae de ipsa contributionis natura legali, eiusdemque iusta proportione seruandā in vtramque partem vulgo disputari solent, iam, quatenus quaque actione domini mercium iactu amissarum contributionem obtineant, curatius paullo exponere lubet.

positum, sensu haud insolenti latine per ius reddere velimus, scilicet: *ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κρινέσθαι τῷ ναυτικῷ* etc. id est: ego quidem mundi dominus (subintellige sum) ius autem maris lege Rhodiā nauticā iudicatur, quatenus nulla prostratum legum aduersatur.

- ^{e)} Et alia capita haud dubie tamen fuere, veluti de naufragis et piratis; sicuti Maecianus in *L. 9. D. Ad leg. Rhod. de iact.* indicat. Sed et Cicero *Lib. II. de inuent. cap. XXXII.* *Lex est, inquit, apud Rhodios, et, si qua rostrata in portu nauis deprehensa sit, publicetur.* Eam tamen legem Romani non adscuerunt, sicuti nec illam, ex qua, vt ait Cicero *Partit. cap. XXXVIII.*, etiam liberi ciuesque torquebantur apud Rhodios; nec illam denique capitalem, quae introspectanti arcana quaedam naualium vltimum supplicium inrogabat. Vtinam vero cunctas haberemus Rhodiorum leges. Circumfertur quidem hodieque conlectio legum Rhodiarum nauticarum, edita a Schardio primum, (Basil. 1561.) deindeque Leunclauio *Tom. II. iur. graeco-rom.* inserta; sed incondita est de rebus nauticis farrago ab esuriente graeculo conficta ac fraudulentè subposita, quemadmodum iam *Ant. Augustino Lib. de legg. et scis, p. 131.* recte suboluit. Sane, si genuinae hae essent leges Rhodiae, non posset in iis quidpiam reperiri, quod non conueniat cum illis de iactu capitibus, quae Romani a Rhodis mutuati sunt. Sed vero plurima deprehendere licet in ficta illa legum naualium satyra, quae legi Rhodiae de iactu, vt haec nobis est tradita a Ictis romanis, e diametro contraria sunt.

- ^{f)} *L. 1. D. Ad leg. Rhod. de iact.*

Ac primum quidem, quoties iactus reapse factus est, ante omnia eo respiciendum esse autumo, vtrum merces naus exonerandae atque adeo seruandae causa ob imminens aut praesens naufragii periculum sint iactae, nec ne. Nimirum, si merces temere, necessitate non urgente, iactas fuisse sumere velimus, penitus exulat conlationis obligatio, ita vt potius tantum aduersus eiicientem ex lege Aquilia agere liceat de damno iniuria dato. Ipsam primam speciem, autem quod adinet, vterius distinguendum esse crediderim, debueritne culpa ipsius nautae, qui vel plus iusto naum oneravit, vel male eandem gubernauit, iactura fieri, an iactus leuandae naus, alioqui in tempestate periclitantis, causa factus, et iacturae necessitas ex ipsa tempestate nata fuerit. Si prius, nauta solus omne damnum sarcire deberet, et quaestio iudem esset ad legem Aquiliam pertinens; sin e diuerso posterius, vel conseruatio vnius partis mercium per iactum alterius partis contigit, vel fecus. Ac quidem nequiquam hac, bene vero illa demum specie locum habet lex Rhodia de contributione. Nec enim conlatio erit facienda, si naus, non obstante iactu, nihilominus perierit, nisi hoc forte alio loco factum sit, et res amissae per vrinatores extractae sint s).

Nulla interim actio peculiaris dominis mercium iactarum contra seruatarum dominos in iure nostro concessa est; nec perperam, quum nulla adsit

g) L. 4. §. 1. D. Ad leg. Rhod. de iact. Vrinatorum nomine apud Romanos veniebant illi, quos hodie vocamus *Taucher*, quibus in ponto iucundum est quaerere pontum; corpora qui mergunt vndis, ipsumque sub antris Nerea et aequoreas conantur visere nymphas, exportantque maris praedas et rapta profundo naufragio, atque immas auidi scrutantur arenas. Nam per vrinatores naufragio mercae, et in mare naus leuandae causa iactae res extrahi solebant. Vrinae dictae, quod vrinant in aqua, haurienda, vt vrinatori vrinare est mergi in aquam. Nominantur vrinatores *παλιμαί* et *πισκατορες* vrinatores, *κολυμβηταί*, *δυται*, *ύπαλχ*, *ύφουδροι*, *αυβισήρες*, et si conligerent *οστρεας* et *χάρπυρας*, *πορφυρεϊς*, si *σπογγιοθήραι* adpellati.

iuris regula, quae, actionem iuxta Pauli praeceptum in L. 11. D. de Obligationibus et actibus hoc casu locum habere posse, innuat. Cui consequens est tradere, et magistrum non potuisse contrahere cum vectoribus, vt illi eius nomine possint agere; quum suo nomine agere nequiquam possint. Inter quos enim nulla intercessit obligatio vel contractus, inter eos nulla de iure romano esse potest actio; vnde, quod ad ipsam petendae contributionis formam adinet, recte Vlpianus in L. 14. pr. D. de Praescriptis verbis et in factis actibus monet: *Qui seruandarum mercium suarum causa alienas merces in mare proiecit, nulla tenetur actione: sed, si sine causa id fecisset, in factum: si dolo, de dolo tenetur h).*

Non ergo sine ratione Vlpianus eum, qui alterius merces proiecit, vlla teneri actione negat. Qui, iactis aliorum mercibus, suas merces seruare voluit, summa temporis necessitate usus est, atque adeo non tenetur ex delicto; nec culpa quoque adest, quae in legem Aquiliam cadat; denique nec negotiorum gestorum actio hic conpetit, nec actio mandati, quia obligatio non intercessit. Quid igitur? Eum, cuius merces iactae sunt, actione vel locati vel conducti agere oportet aduersus nautam, vt nauta agat aduersus ceteros vectores de contributione, aut eorum merces eo nomine retineat. Latius id Paulus in L. 2. pr. D. Ad leg. Rhod. de iact. tractat, in cuius verba, quum maioribus difficultatibus premantur, paullo diligentius iam inquiremus. Locus ipse dignus est, qui integer proferatur. Si, inquit Paulus, laborante naue, iactus factus est, amissarum mercium domini, si merces vehendas locauerant, ex locato cum magistro naus agere debent: is deinde cum reliquis,

h) Quod leue est, pro *fecisset* Haloander legit *fecit*, et voces *suarum*, *sed* ac *tenetur* absunt apud eundem. Florentinam tamen lectionem Haloandrinae palmam praeripere, nemo non videt, quum deficientes voces sensum mire adiuuent, quod in primis de voce *suarum* dictum velim, quippe quae, dum Vlpiano minime sermo est de eo, cuius merces iactae sunt in mare, sed de eo, qui alterius merces proiecit, manifeste perspicuitati inseruit.

quorum merces saluae sunt, ex conducto, ut detrimentum pro portione communicetur, agere potest. Seruius quidem respondit, ex locato agere cum magistro navis debere, ut ceterorum vectorum merces retineat, donec portionem damni praestent. Imo, etsi retineat merces magister, ultro ex locato habiturus est actionem cum vectoribus: quid enim, si vectores sint, qui nullas sarcinas habeant? plane commodius est, si sint, retinere eas. At si non, (et) totam nauem conduxerit, ex conducto aget: sicut vectores, qui loca in nauem conduxerunt: aequissimum enim est, commune detrimentum fieri eorum, qui, propter amissas res aliorum, consequuti sunt, ut merces suas saluas haberent.

Quam quidem legem si penitus inspiciamus, statim, diuersam actionem, dominis mercium iactarum aduersus nautam, ac vicissim nautae aduersus ceteros vectores competentium, rationem esse, adparet. Quemadmodum Paulus neque actionis ex lege Rhodia, neque actionis a praetore in edicto propositae meminit, ita tantum mentionem iniicit actionis ex locato et conducto ¹⁾, qua domini mercium iactarum experiantur aduersus magistrum navis, ut is vicissim agat contra vectores, merces suas saluas habentes ²⁾. Quae quum ita sint, iam quaeritur: actio, qua dominus mercium

¹⁾ Ipsa inscriptione monente, desumpta est haec lex ex Pauli Lib. XXXXIII. ad Edictum, unde, Paulum haec ad Edictum de locato et conducto scripsisse, verisimile fit, quum Paulus eo libro hoc edictum exposuerit, sicuti ex inscriptionibus *L. 1. L. 20. L. 22. et L. 24. D. Loc. cond.* intelligitur. Quum Paulus intelligeret, actionem locati et conducti etiam pertinere ad id, quod cautum est lege Rhodia de iactu, facere non potuit, quin simul hanc legem exponeret. Ceterum actio locati et conducti inducta hac in specie videtur usu et disputatione Ictorum, credentium, contrahentes de mercibus naue transuehendis per mare, in quo orta tempestate necessario fiat mercium iactus, inuicem obligari ex locato et conducto in id, quod alterum alteri, ex fide bona iactu facto, praestare oportet.

²⁾ En actionis, ut alius agere cogatur, exemplum nec nouum, nec insolens. Praeterea enim, quod ipse Paulus paulo post alterum eius generis proponit; Labeo in *L. 60. §. 5. D. Loc. cond.* ait, ubi quis alienam messem fustulisset, *colonus ex conducto*

iactarum nautam, quaque deinde nauta reliquos vectores conuenire teneatur, utrum conducti sit, an locati? Ac prono alueo ex ipsa rei natura propositae quaestionis definitionem fluere, nemo est, quin videat. Interdum vector et est et dicitur locator, nauta vero conductor: interdum e diuerso nauta est locator, vector vero est conductor. Scilicet si tradam nautae merces vehendas, ille est conductor, ego locator; si contra adicipiam locum in naue, quo utar, ego sum conductor, ille est locator. Atque hanc quidem distinctionem sequutus, significat Paulus, utramque actionem modo locati, modo conducti esse, sicuti esset, si de alia re quaereretur ³⁾.

Ast subobscurè interferit Paulus quaestionem de iure retentionis, referens sententiam Seruii, in omnia alia euntis. Retentionem ab utroque, et Paulo et Seruio, nautae concessam esse, palam est, quamuis id inciuile videatur. Quonam enim iure, amabo, nauta sarcinas retinere potest, in quas ne tantillum quidem iuris habere videtur, praesertim quum ei nihil debeatur, imo et praetoris edictum, *nautae ut recepta restituant*, obiciatur? Salua tamen est res. Saepius romanos Jurisconsultos retentionis ius constat dedisse, ubi nullum alioqui aderat pignoris ius: ut, quam rem persequi aut petere non liceret, si eam forte vitio nactus sis, donec eius dominus, qui

acturum cum domino, ut dominus frumentum condicat. Pertinent huc quoque, quae Tubero apud Vlpianum in *L. 13. §. 30. D. de Act. emt. et vend.* dixit, *emptorem ex empto agentem posse cogere venditorem, ut is ex locato agat cum colono, et, quidquid fuerit consequutus, emptori reddat.* Ut plura taceamus.

³⁾ Equidem superest adhuc quidpiam, quod merito Paulus praeterire non debuisset; repeti tamen, ab eodem praetermissum, potest ex *L. 1. §. 1. D. de Praescript. verb. et in fact. act.*, qua Papinianus inquit: *Domino mercium in magistrum navis, si sit incertum, utrum nauem conduxerit, an merces vehendas locauerit, ciuilem actionem in factum esse dandam, Labeo scribit.*

quidpiam tibi debet, satisfecerit, retinere posses ^{m)}. Neque non in propo-
sita specie, etsi nautae proprie nihil debeatur, aequissimum potest videri ius
retentionis, ne, si alioquin nauta singulos vectores persequi deberet, con-
tributio eludatur, quum sint vtplurimum homines ignoti, et qui alio festi-
nent, nauemque egressi diffuant atque diffugiant, nec integrum nau-
tae sit, illos huc atque illuc dilapsos consequi, vel in ius trahere. Vn-
de recte et Paulus et Seruius nautae retentionem concessere, vtrumque
quantumvis diuersimode admodum in eius ratione ineunda versatum fuisse
negari nequeat.

Seruius tantum tribuebat magistro nauis, vt ceterorum vectorum mer-
ces detineret, donec praestitissent portionem damni: ceterum *ex locato con-*
ducto actionem contra vectores magistro negandam esse putabat. Contra Pau-
lus, quum fieri possit, vt vectorum, qui ad contributionem vocandi sunt,
alii sarcinas habeant, alii non habeant, partim retentione, partim actione
contributionem eliciendam esse, acute sensit; imo, **ETSI RETINEAT MERCES**
MAGISTER, VLTRO EX LOCATO HABITVRVS EST ACTIONEM CVM VECTORIBVS, ait.
Quae Pauli verba autem vehementer vexant interpretes, suntque vicissim
ab interpretibus, quos prauis hallucinationibus implicuerunt, vexatissima.
Dum semel in arenam descendimus, paullulum in eodem stadio decertemus.
Prima fronte hic merae salebrae, et omnia difficultatis plena.

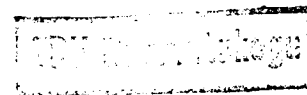
Sunt, qui pro: *etsi retineat merces magister*, inserta vocula *non*, legen-
dum esse: **ETSI NON RETINEAT MERCES MAGISTER**, existiment, moti haud du-
bie eo, quod in sequentibus videtur velle Paulus, esse actionem ex locato
etiam magistro nauis contra Seruii, retentionem tantum admittentis, senten-
tiam, etiamsi merces magister non detineat. Ita Accursius in libro Py-
lei, antiquissimi interpretis, scriptum fuisse indicat, eamdemque lectionem
Haloander, Contius, Hugo a Porta aliique editores complures,

^{m)} Exempla in *L. 1. D. Quib. mod. pign. vel hyp. solu. L. 8. §. 1. D. de Pignerat. act.*
L. 1. C. Si alien. res pign. dat. et L. vn. C. Etiam ob chirographar. pec. pign. ten.
occurrunt luculentissima.

iam a Ruffardo tamen eo nomine reprehensi, tuentur. Est proinde lec-
tio vetusta, et ipsa aetate venerabilis; attamen, re curatius sub examen vo-
cata, ita profecto comparata esse videtur, vt eandem nemo cassa nuce eme-
rit, nisi forte Paulum sui inmemorem talia scripsisse statuere velit. Quem-
admodum editores saepius, particulam *non*, quam vocant salutarem, legi-
bus intrudendo, iustos emendationis fines transgressi sunt, ita praecipue et
hoc loco, a manu emendatrice profecta, subcessu parum felici pedem in-
probum in textum intulit vocula ista. Quid, quaeso, insulsius ista lectione?
Diceret Paulus, *nautam, etsi non retineat merces, tamen actionem habere posse*.
Certe id recte dici posse, largimur; sed si illud hic dicatur, debuisset Pau-
lus dicere, *ex locato* potius, quam *ex conducto*, agi aduersus eos, quorum
merces non sunt retentae. Cui adcedit, de eo nunc plane non quaeri; nam
manifeste de eo potius quaeritur: *vtum nauta et cum iis, quorum res retinet,*
agere possit, nec ne? Quod Paulus, summa ratione motus, diserte adfirmat;
non enim retentione tolli actionem, neque eum, qui pignus habet, pro-
hiberi in personam agere, in vulgus notum est. Et quid, si res, quae reti-
netur, ad contributionem non subficiat?

Euincit quoque hunc legis sensum vox **ULTRO**, qua Jurisconsultum vti
videmus, quamuis ceterum et in hoc, quo intellectu ea vox dicatur, non-
nihil difficultatis haeret. Cuiacius ⁿ⁾, cuius vestigiis recentioris aevi
scriptores vtroque pede insitere, *ultro* sensu non insolenti pro *prius* adci-
piendum esse vult, vt scilicet magister, etsi retineat merces, tamen *prius*,
non expectato tempore, dum sarcinae reposcantur, ex locato agere posse
pronunciatur. Confundi passim voces *ultro* ac *prius*, exemplis, ex scriptis
Jurisconsultorum aliorumque auctorum petitis, conprobauit vir summus, ne-
que negandum, interpretationem, ab illo inuentam, a ratione prorsus alie-
nam non esse, ac sententiae eorum, qui textum putant esse emendandum,

ⁿ⁾ Jac. Cuiacius *Obseruatt. et emendatt. Lib. III. cap. II. p. 64.*

palمام praeripere. Sed dubito tamen, an Paulus id proprie vereque hoc loco indigitauerit, ac iam, quae de alio huius loci sensu magis commodo, Pauloque conuenientiore, forte mihi in mentem venerunt, subdubitante calamo adscribam, neminem tam iniquum iudicem extimescens, qui leuio-
ra, quae ipse ultro profiteor, interdicere protinus velit. Scilicet si mihi detur ius subfragii, fuisse Pauli mentem arbitrarer eam: si iam retinuerit merces magister, amplius habere ipsum et actionem ex locato aduersus vectores, tum contra eos, ad quos retentae sarcinae pertinent, tum praecipue contra eos quoque, qui sarcinas non habent, ut ex verbis: *quid enim, si vectores sint, qui nullas sarcinas habeant?* patescit. Ultro igitur Paulo erit idem, ac *insuper*, non insolenti significatu. Nae, pro *ultrO* sine mora legem *ultrA*, vna dumtaxat litterula mutata, quo modestius quidquam cogitari nequit; sed non opus est, ut Thuscam et vulgatam scripturam leuiuscula hac emendatione sollicitemus, quum, vocem *ultro* istius significationis esse, sexcentis probari possit exemplis, petendis ex his, qui, verborum varios significatus perscrutantes, eius rei otium gratissimum nobis fecerunt.

Alia tamen ultra arbor concutienda est in sequentibus Jurisconsulti verbis, quibus etiam nonnihil turbulenti latet. Magna est hic et lectionis et interpunctionis differentia. Pro: *AT SI NON*, omnes editiones, Norica excepta, *AVT SI NON*; sed concinnior Florentina lectio. Vocula *ET*, a Gebauiero vncis inclusa, Florentiae non legitur. In archetypo Florentino scilicet scriptum esse dicitur: *AT SI NON TOTAM*; sed qui illud superioribus annis euulgarunt, ut interpunctiones pro suo arbitrio addiderunt, sic et inseruisse dicuntur hoc loco copulam *ET*, ut legamus: *AT SI NON ET TOTAM*, quum in libris antea inpressis legeretur: *AT SI NON TOTAM*. Pro: *IN NAVEM*, minus duriuscule omnino mallet: *IN NAVE*, etiamsi Florentina exemplo optimorum auctorum, quorum neminem non adculatium loco ablatiui usurpare pluries obseruatum est o), defendi possit. Duplex cete-

o) cf. Car. Andr. Dukerus *Opuscc. de latinitate Ictorum veterum*, p. 350. sq. et p. 369.

rum haeret in verbis difficultas, altera, qui fiat, ut hic agatur de numero singulari, quum agendum sit de vectoribus, qui non totam nauem conduxerunt, dum nempe Jurisconsultus, postquam in priori legis parte egit de iis, qui nauem locassent, iam quaerit, an et illis hoc ius sit, ut agere possint cum nauis magistro; deinde altera, quid sit, quod his verbis *conducti* fiat mentio, quum in principio legis nostrae de *locati* actione agatur. Vtramque difficultatem soluere conatus est Cuiacius p), qui, locum non sanum esse sentiens, ita eidem mederi studuit, ut duo in archetypo Florentino verba emendaret, atque adeo: *AT SI NON TOTAM NAVEM CONDVXERINT*, *EX CONDVCTO AGENT*, legeret. Refert deinde vir summus haec verba non ad id, quod proxime praecedit, sed ad illud, quod principio Paulus dicere coepit, ut sit hoc alterum veluti membrum propositae distinctionis, haecque ita absoluantur: si iactarum mercium domini merces vehendas locauerant, ex locato agent cum nauta; sin autem tantum aliquem in naui locum, non autem totam nauem conduxerunt, agent ex conducto. Quid igitur, si totam nauem conduxissent? Iam ipsi pro nautis haberentur, neque nauta totius nauis locator posset cum aliis vectoribus agere, cum quibus non contraxit. Quae Cuiacii sententia autem quamuis probabiliter ad hunc locum refertur, tamen verba: *AT SI NON*, omnino ad id, quod proxime dictum est, pertinere videntur, ut quod reliquum est subpleant, et quid statuendum sit, si non sint merces, indicent. Balduinus q) ingeniose coniecit, fortasse scripsisse Paulum: *AT SI NON? SI NON TOTAM*, libentarios vero, ut solent, quum similes syllabae obcurrunt, illud alterum *SI NON* subpressisse. Effet haec oratio: *AT SI NON*, certe adhuc ecliptica et imperfecta, sed effet tamen sententia manifesta; neque omnino talis eclipsis, praesertim si cum

p) Jac. Cuiacius l. l.

q) Franc. Balduinus de lege Rhod. (in Heineccii *Jurisp. rom. et att.* Tom. I. p. 236.)

interrogatione iungatur, insolens est Jurisconsultis, et iam facile Paulus intelligeretur ad prioris distinctionis posterius membrum transire, quum subiicit: *SI NON TOTAM CONDVXERIT*. Equidem lectionem Cuiacianam tum Basilicorum ^{r)}, quippe quae similiter habent: *ει δὲ μὴ τὸ πλοῖον ὅλον*, tum quoque editionum nonnullarum auctoritate fultam videmus, quarum aliae pro: *conduxerit*, *ex conducto aget*, itidem in plurali exhibent: *conduxerint*, *ex conducto ageant*, aliae vero pro: *conduxerint*, in plurali habent: *conduxerant*, quod eodem redit, quum ex grammaticorum regulis particula *si* tam indicativum regat, quam subiunctivum. Sed dispiciamus, num, recepta interpunctione Halcandrina, difficillimum locum, ut Florentiae excusus est, simplicius interpretari queamus. Haloander recte ita interpungit: *at si non: et totam nauem conduxerit: ex conducto aget, sicut vectores, qui loca in naue conduxerunt, aequissimum etc.* Concisa igitur Pauli emphasis erit adicipienda hoc sensu, ut, si sarcinae, quae retinerentur, forte non adsint, is, qui totam nauem conduxit, ob iacturam factam aduersus eos, qui contribuere debent, ad contributionem agat ex conducto; sicut vectores, qui non totam nauem, sed loca in naue conduxerunt, si iacturam fecerunt, ex conducto agunt cum nauta, ut is contributionem fieri curet. Qui scilicet totam nauem conduxit, quasi nauta esset, ipse agit ex conducto cum aliis vectoribus, qui contribuere tenentur; sed ubi vector aliquis, cuius merces iactae sunt, locum in naue tantum conduxit, agit ex conducto cum nauta, ut nauta cum aliis vectoribus de contributione agat ex locato. Ac si ita locum intellexeris, quam fieri aequum esse Paulus ait, contributionem semper fieri adparet, neque in Florentina lectione mutanda erit laborandum. Praeuenit tamen hac saltem in re coniecturam nostram magni Balduini solertia, cui iam idem suboluit; habeat igitur ille inuentionis laudem seruetque sepulchro.

r) Basilic. Lib. LIII. tit. III.

CAPVT II.

Florentina lectio in L. 3. §. 2. et L. 25. D. Pro foc. a suspicione mendii liberata. Insunt quoque de iuris romani subsidiis, a sermonis latini facultate petendis, nonnulla:

Inani vanoque plane molimine in cuiusque artis interiora penetrare nituntur, qui non sunt a latinis, ut oportet, instructi litteris; si vero aliam, quum maxime iuris disciplinam obnoxiam habet, et quasi vectigalem latinae linguae cognitio. Quemadmodum, qui spinas in pedibus habent, ubique spinas calcant: ita adcuratiore romani sermonis peritia destituti misere excruciantur ubique, et in legum capitibus exponendis non aliter ut plurimum, ac si Sybillae folia tractarent, incerta ratione vagantur et fluctuant. Utinam id hominum genus, quantopere glossae istius facultas arti nostrae ancilletur non inmemor, circulos seuerioris Criticae saltem numquam ingressum fuisset. Ipsae puriores veterum Jurisconsultorum adiciones atque figurae saepissime fraudi ac obfendiculo fuere id genus inperitiis; unde larga intempestivae emendationis messis. Quoties enim in verba paullo obscuriora; aut loquutiones paullo difficiliore incidunt, statim expediri iubent virgas, quibus vapulet Tribonianus miserrimus; quum tum cataplasmata temere inponendo, tum temere vrendo, secando et amputando non medicinam, sed carnificinam exercent, ac ne a fanis quidem capitibus criticum pumicem colibent.

Nescio fane, an tale quid incuriose addiderit nuper interpretum non nemini alias sagacissimo, qui, Florentinam lectionem in L. 3. §. 2. D. Pro foc. vitiosam perperam pronuncians, eandem cataplasmandam censuit, etiam si nec pustula nec carbunculo laboret Paulus. Florentiae ita est scrip-

tum: *De illo quaeritur, si ita societas, ut si qua iusta hereditas alterutri obuenit, communis sit, quae iusta hereditas? utrum quae iure legitimo obuenit, an etiam ea, quae testamento? Et probabilius est, ad legitimam hereditatem tantum hoc pertinere.* Ipsam legis mentem, minus eam difficilem, quod attinet, vbertim ac iusto forsitan vberius exposuit Costa ^{a)}; ad quem, si volupe est, recurramus; nos quidem iam tanto libentius eam praetermittimus, quanto minus nobis propositum est, ab aliis obcupata repetere. Vnde, nucem fracturi, de nucleo parum solliciti, verborum cortici tantum paullisper inmorabimur. Ut sensus sit plenus, duas voces textui inferuerunt Halonder, Hugo, a. Porta, Charondas, Ruffardus, Vintimilius, Contius alique, atque ita ediderunt: *Si ita coita societas sit.* Quod quum, quem supra inuimus, animaduertisset interpretes doctissimus, Florentinam lectionem illico hiulcam odoratus, ad ultimam Thulen relegandam esse pronunciauit. Sed vel sine vlllo emblemate non minus perfectus exibat sensus; prono alueo fluunt omnia, nec quidquam Florentinae inest, quod iure quempiam offendat. Ansam praebuit augendae lectioni compendiosa scriptura, qua Paulus creberrime vsus, cuiusque non intellexere venustatem, qui textum subplendum arbitrati sunt. Optimi omnino scriptores subcincte ad normam Florentinae loquuntur; oratio sic et concinnior, et ad totam propositionis seriem tum excolendam tum perpoliendam aptior. Quid, quod pannus, a manu emendatrice adfusus, aures offendit, ob viciniam proximae praecedentis paragraphi, qua scilicet, paucissimis verbis interiectis, eadem illa verba: COITA EST, videre sunt. Manifeste languent verba hoc loco; subintelligenda vero esse, qui non videt, talpa aut cane nouemdiu coecior sit necesse est. Quae quum ita verissime sint, et ipsum Bestium ^{b)}, castissimum iuris ciuilis interpretem, miror adhibuisse crisin; de qua tamen intelligentes harum rerum arbitri, quibus

^{a)} Caes. Costa *Variar. ambiguitat. Lib. II. cap. XVIII. (in Ottonis Thes. iur. rom. Tom. III. p. 1227. sq.)*

^{b)} Guil. Bestius *Rat. emend. legg. Pandect. p. 34. ed. nouiss.*

subfragii ius est, ipsi videant. Parua quoque sunt haec, et infra studii nostri grauitatem maiestatemque posita. Exemplum dedisse sufficiat, inlotis ad iuris ciuilis sacra adcedere manibus, qui sine adeurata linguae latinae cognitione, quae et reliquis scientiis facem praeluxit; adcedunt. Ac, quod per transfennam addiderim, verissimum est Vallae ^{c)} dictum, sine latinitate coecam esse omnem doctrinam et inliberalem. Quemadmodum fulgentissimae gemmae vix a vulgaribus dignoscuntur lapidibus; nisi politoris manus splendorem iis conciliet: ita et res praestantissimae sordent ac tedium mouent felicioribus ingeniis, si horrida et barbara dictione, velut impura veste, inuoluantur; quum contra ea, quae culto sermone comtaque explicantur oratione, sponte se insinuant animumque demulceant. Quid autem ipsis ciuilis prudentiae fontibus, quos veterum nobis seruauit diligentia, latinius, quid vsipiam reperitur venustius? Nae, miseret nos inlitteratissimorum barbarorum, qui, dum more infantia minorum barbore cum barbaris balbutiunt, tam duro ignorantiae corio circumtenti reperiuntur, ut latini sermonis veneres nec calleant nec sentiant, imo, quod quidem certissimum turpis inscitiae signum est, easdem susque deque non solum habeant, sed quoque tamquam luem veneream fugiendas esse loquaci bucca garriant, simillimi Penelopes proci, qui, repudiati a domina, vota sua mittebant in crucem, et in ancillarum salaces amplexus turpiter ruebant. Moueant in sinu habeantque in deliciis venenatam illam viperam, quae vero, nisi sibilare desiterit, sibilando id demum aget, ut magis magisque atro carbone notetur ac, ni forte lacrimae diu cohibitae proruperint, cachinnabili risu ipsa exhibetur.

Sed ut e deuerticulo in viam, vnde profecta oratio, redeamus, quicumque, latini sermonis facultate pollens, adtentiore praesertim in Pauli scriptis perlustrandis versetur animo, protinus limatissimae pressaeque dictionis puritate capietur, fucatum nihil, ad grauitatem composita omnia, maxi-

^{c)} Laur. Valla *Elegantt. Lib. III. prooem.*

ma cum iucunditate et delectationeprehendet, nusquam inanem linguae procaciam, nusquam superfluentem obfendet sesquipedalium verborum luxuriam, sed in conciso et acuto stylo abundantem mirabitur rerum multitudinem. Quae vero iurisprudentiae vestis, ea quidem fatis decora et ornata, dici vix potest, quam misere a longis inde temporibus barbaris crucem fixerit, cui refingendae sola linguae interior cognitio inferuit. Vulgatum est Raphaelis Fulgosit dictum, qui in Pauli fragmento quodam ^{d)} obcupatus, quum diu ungues rodendo caputque scalpendo nihil tamen extricaret, indignabundus tandem et minitabundus exclamavit: *Iste maledictus Paulus ita obscure loquitur, ut vix possit intelligi: si haberem eum in manibus, eum per capillos interrogarem.* Certe barbarum genium suum haud bene aduocauerat Fulgosius.

Ceterum ne exemplis nauseosis lectores enecare velle existimer, non nisi vnum insuper adlaturus sum exemplum, quo de veritate obseruatunculae certius constet. Obuium est in *L. 25. D. Pro soc.* memorabili, codice Pisano ad verbum ita concepta: *Non ob eam rem minus ad periculum socii pertinet, quod negligentia perisset, quod in plerisque aliis industria eius societas fuisset. Et hoc ex adpellatione Imperator pronunciauit.* Ecce locum deploratissimum; lacunam illi inesse vno fere ore clamant interpretes, acerrime simul contendentes, desperatam penitus ac depositam loci salutem esse, nisi adhibueris emendationem, diuersimode quoque ab iis reapse tentatam. Quaerit Paulus, an ea, quae socii negligentia perierunt, ad eius periculum

^{d)} Continetur fragmentum hoc in *L. 17. D. de Inoffic. testam.*, miris modis intempestiuo sane interpretum officio deformata, cf. *Joseph. de Finestres et a Monfaluio Praelectt. ad tit. Pandect. de Inoffic. testam. et de Vulg. et pupill. substitut.* (Cervar. 1752.) p. 97. 159. et *Com. in Hermogen. iur. epitomm. libb. VI.* (ibid. 1757.) p. 477. *Ant. d'Espeisses dans les Oeuvres*, (à Lyon 1685.) *Tom. II.* p. 197. *Luc. van de Poll de exheredatione et praeteritione rom. et hod.* (Amstelod. 1700.) p. 604. 624. *Def. Heraldus de rer. iudicatt. auctorit. Lib. II. cap. XIII.* (in *Ottonis Thes. iur. rom. Tom. II.* p. 1323. sqq.)

pertineant, si in plerisque aliis societati profuisset; et respondet, non minus idcirco pertinere, atque ita ab Imperatore pronunciatum fuisse. Quem sensum, primo quidem intuitu hiulcum, Haloander ceterique editores tantum non omnes ita subplerunt, ut, moti fortassis Vlpiani in *L. 26. D. eod.* effato, vocem: *AVCTA*, infererent. Similiter etiam Florentiae ad marginem subpletum est, sed manu recentissima, vnde Taurellius neglexit. Quod autem mireris, vel in hoc nondum adquevit criticorum senatus. Ita Catharinus ^{e)}, ne quid amplius desideretur, legit: *SOCIETATI PROVISSET.* Sed vix tanti est emendatio, ut referatur. Nam quamuis et Graeci ^{f)} verterint: *καὶ ἐν πολλοῖς ἐτέροις ὠφέλησεν*; tamen ita vertere potuisse, etiam si in suo exemplari legissent: *aucta fuisset*, palam est. Nec quidquam noua emendatione lucramur, quia, qui *auget* societatem, eidem *prodest*, uti, quod *prodest* hereditati, eandem *auget* ^{g)}. Vrget quidem Catharinus ^{h)}, Paulum, dum verbum: *perisset*, subiungit, ad etymon vocis: *periculum*, adludere videri; sed parum abest, quin iuuenis iuuenum more in re seria ludere, ac solus forsan, quae Paulo in mentem non venerunt, cogitasse videatur. Adcidit nostro et hoc loco, quod saepius illi addidisse dolemus; nam plurium capitum lectionem pisce saniolem in dubium vocat, ut ingeniolum ostendet, laureolamque, ut aiunt, in mustaceo quaerat. Aliam medicinam adhibuit doctissimus interpretes anonymus ⁱ⁾, commodiori via sensui, de sua quidem sententia laboranti, subueniri posse putans, ita legendo: *quod in plerisque aliis industria ei Vsa* (i. e. eius vsa) *societas fuisset.* Sic vnus litte-

^{e)} Nic. Catharinus *Obseruat. et coniecturr. Lib. I. cap. II.* (in *Meermannii Thes. iur. ciuil. et canon. Tom. VI.* p. 773.)

^{f)} *Basilic. Tom. II. Lib. XII. tit. I.*

^{g)} cf. *L. 56. §. 1. in fin. D. Ad. leg. Falcid.*

^{h)} Nic. Catharinus *l. l.*

ⁱ⁾ Anonymus *Obseruat. iur. ciuil. rom. lib. sing.* (Hag. Com. 1743.) *cap. XVIII.* p. 114.

ulae adiectione, ac sola geminatione, res esset salua. Quemadmodum vero regulae, quas geminationes praescribunt, vtiliter saepius ab interpretibus obseruantur, saepius etiam frustra adhibentur: ita iam locum, vbi male geminatur, ob oculos positum habemus. Qui geminationis remedio legum romanarum fragmenta, tamquam vulnerata, pristinae sanitati restituere conantur, hos omnes oportet duo maxime praecepta tenere: vnum, ne temere geminationem suspicentur, nisi argumenta, quibus verisimilis reddatur, adsint: alterum, ne nimis audaces praeter summam necessitatem ad remedium istud nonnumquam salutare prouolent. Atqui neutrius praecepti habita ratione praesentem geminationem statutam videmus; vnde nobis minus adridet. Melius aliquid, Haloandrina scilicet lectio, in promptu est, quum, vel hac lectione retenta, nulla amplius superesset difficultas, neque igitur opus est, vt res peragatur coniectura, qualem adtulit, quem laudauimus, interpretes. At enim vero minime sollicitandam, quinimo Haloandrinae anteferendam esse lectionem Florentinam, tanto confidentius contendere auisim, quanto certius et auctae et emendatae lectionis fundum in minus adcurata latini sermonis cognitione deprehendi existimem. Illico omnis de medio sublata erit difficultas, modo vocem: *INDUSTRIA*, verbis: *EIVS SOCIETAS FVISSET*, praecambulam, non de casu sexto (grammaticorum volguis *ablatiuum* vocat) nominis substantiuum adicipiamus, sed ad nomen substantiuum: *SOCIETAS*, tamquam adiectiuum feminini generis referamus, significatu melioris notae auctoribus, ipsique Ciceroni vsitatissimo, vt itaque sensus sit: *quod in plerisque aliis societas eius fuisset industria*, adeoque proficua, aut saltem ab omni negligentia aliena.

Quocirca miramur, Marckartum ^{k)}, etiam si is religiosissimus alias receptarum lectionum antistes sit, tamen verba: *INDUSTRIA EIVS SOCIETAS FVISSET*, tamquam sensu destituta repudiaffe, et Haloandro aliisque, qui verbum: *AVCTA*, textui infarciunt, calculum suum adiecisse. „Deiux-

k) Jo. Guil. Marckartus *Probabil. receptar. lectt. iur. ciuil. Lib. I. p. 176.*

„runt me sibi editores“, ait, „quod, addito *AVCTA*, effecerunt, vt sine subauditione intelligam legem“. Quid sibi velit eiusmodi subauditio, de eo non est, quod amplius iudicium inferamus. Neque vero ad stipulamur Püttmanno ^{l)}, qui, Thufci codicis scripturam probam rectam esse probaturus, ita Paulum interpretatur, ac si scripisset: *quod in plerisque aliis industria eius societas substitisset*. Nam, quod huius interpretationis, iam aliis probatae, primum est idemque facile princeps argumentum, ne ipse quidem loquendi vsus ferre videtur. Verbum: *esse*, saepe vsurpari pro: *durare, consistere, vigere, superesse*, autumat Püttmannus scire, qui latine sciunt, omnes, testimonium ob id denunciens Bosio, grammatico, quod sciam, satis obscuro. Mallem Püttmanni causa, haec ipsi non excidisse. Quod scire debuisses, Püttmannne, nobiscum sciunt, qui latine sciunt, omnes, non *saepe*, vt tu perhibes, sed *raro atque rarissime* dumtaxat, verbum: *esse*, istius esse significationis, quidquid forte Bosius tuus, cuius quidem copiam habere nequiuimus, contra dicat; ac insuper, quod itidem tu scire debuisses, nos scimus, non dari illam significationem in abstracto, qualis tamen, te auctore, a Paulo manifeste data fuisset. Ignoscas igitur, si et vitii te reum habeamus, et pro commentitio declarem argumentum, cui, quod pessimum est, nouam superstruere conatus es interpretationem, qua Paulo sententia adfinigitur talis, cui aperte tota orationis series repugnat.

l) J. L. E. Püttmannus *Interpretatt. et obseruatt. lib. sing. cap. VIII. p. 39. sq.*

CAPVT III.

Noua ratione declarantur verba L. I. § 2. D. de Edend. inprobata simul tum crisi PETITI, tum interpretatione ID SINGAE.

In L. I. §. 2. D. de Edend. haec Vlpiani exhibentur verba: *Editiones sine die et consule fieri debent, ne quid excogitetur e die, et consule, et praelato die fiat. Diem autem et consulem excepit Praetor, quo instrumentum conscriptum est, non in quem solutio concepta est: nam dies solutionis, sicuti summa, pars est stipulationis. Rationes tamen cum die et consule edi debent: quoniam adcepta, et data, non alias possunt adparere, nisi dies et consul fuerit editus. Cui legi, etiam si vel solam antiquitatem redolere, atque adeo parum ab utilitatis practicae laude habere videatur commendationis, tamen animaduersionem adspargere iam lubet; nulla enim tam pusilla difficultas est, quam non permagni interfit, ex veterum scriptis tolli atque elui. Quae qui rident in academiis, ut supellectilem Jurisconsulto minus necessariam, a veris Jurisconsultis ridentur ipsi in foro, in quod nihil plerumque adferunt, nisi poenitentiam temporis pessime conlocati, vanissimumque sententiarum, saepe male intellectarum, strepitum, et iuris ciuilis, quod perfunctorie se didicisse confiteri nolunt, contemptum.*

Obcurrit in verbis Vlpiani modo laudatis phrasis obscurior: ET PRAELATO DIE FIAT; nec desunt iudicia atque opiniones interpretum, quorum diligentiam atque ingenium exercuit ista phrasis. Accursiani, qui aliis acutiores volunt videri, pro: *praelato die*, malunt legi: *prolato die*, ut scilicet *PROLATVS DIES* sit *DIES MUTATVS* seu *PROROGATVS*. Quo etiam sensu

phrasin: *DIES REPETITA*, in L. 3. D. de Fid. instrumentor. obuiam, intelligunt, ad quam legem egregie nonnulla Antonius d'Espeiffes ^{a)} monuit. Sed illis plus nocet acumen, quam prodest, licet easdem ineptias referant, quicumque haeresein istam descripserunt. Rectius dudum Cuiacius ^{b)}, cuius exasciata scripta tot tantisque exquisitae variaeque doctrinae copiis referta sunt, lectionem Florentinam sequutus existimauit, *praeferre diem* idem denotare, quod *diem anteuertere et anticipare*, ut vetustior esse obligatio videatur. Quo sane legis sensui aptius quidquam aut adcommodatius excogitari nequit, unde et, hoc signum quum extulisset Vir summus, longo agmine eum sequuti sunt plurimi, ex quibus Noodtium ^{c)}, Groenewegenum ^{d)} ac Schultingium ^{e)} dumtaxat nominamus. Notionem Cuiacius ^{f)} auctoritate tum Liuii ^{g)}, tum Papinia-

a) Ant. d'Espeiffes dans les Oeuvres, Tom. III. p. 140.

b) Jac. Cuiacius Obseruat. et emendatt. Lib. III. cap. VII. p. 70.

c) Ger. Noodtius Com. in Pandect. tit. de Edend. (in Eiusdem opp. Tom. II. p. m. 52.)

d) Sim. a Groenewegen Tr. de legg. abrogg. et inuitt. tit. eod. p. 94. ed. nouiss.

e) Ant. Schultingius Enarrat. part. prim. Dig. tit. eod. §. 10. (in Eiusdem commentatt. acad. Vol. III. p. 181.)

f) Cuiacius l. l.

g) Liuius Hist. rom. Lib. XXXVIII. cap. V. ubi: *Triumphare mense Januario statuerat, sed quum audisset, Consulem Aemilium litteris Aebutii tribuni plebis adceptis de remissa intercessione, ipsum ad inpediendum triumphum Romam venientem PRAETVLIT triumphi DIEM, triumphauit ante diem decimum Kalendas Januarias de Aetolis et de Cephallinia.* Quo nihil est euidentius ad confirmandam notionem Cuiacianam *τὸ* praeferre. Ceterum, quae Ernestius ad hunc locum, quum in omnium manibus sit, repetere putidum foret. Nos quidem, quod leuissimum est, monebimus tantum, lectionem hanc recte explicari a Turne-

ni ^{h)} euicit; sed conspirant quoque, ex quibus nihil in vsus suos conuertisse miror Cuiacium ⁱ⁾, βασιλικῶν libri ^{k)}, quippe quibus verba graece ita redduntur: Ἄν προεκδόσεις χωρίς ἡμέρας καὶ ὑπάτῃ γίνονται, διὰ τὸ πλημμελεῖσθαι προχρονισμὸν; vertente Fabrotto: *Editiones sine die et consule fiunt; ne dies praeferatur et anticipetur.* Si quidem magni Cuiacii diligentiae addere nouae quidquam interpretationis fas sit, haud dubitem pronunciare, seruata itidem Florentina lectione, ac leuiter tantum interpunctione, duplici inserto commate, ita inmutata: *et, praelato die, fiat,* sensum alia quoque ratione optime sibi constare. Denotat verbum: PRAEFERRE, saepissime idem, quod EDERE seu PERFERRE, ALIQUID IN NOTITIAM ALICVIVS; ac quidni Vlpianum eam notionem credideris hoc loco respexisse, atque adeo dicere voluisse: *editiones absque die et consule fieri debere, ne aduersarius fraudes inde nectat, NEC FRAVDES ISTAE EO, QVOD DIES ET CONSVL EDITVS SEV IN NOTITIAM ADVERSARII PERLATVS FVERIT, ACTV COMMITTANTVR.* Quae est nostra coniectura, quam Cuiacianae subdubitante calamo addidimus, facile veniam eius inpetraturi ab his, quibus forte minus placuerit.

bo, et perperam a Valesio sollicitari, qui pro PRAETVLIT reponendum censet RETVLIT, ex Festo l. v. *referri*, p. 207. ed. Scaligeri, quem conferas in *Castigatt.* p. 263.

^{h)} Videlicet Papinianus lib. I. quae est, in L. 33. D. de Recept. qui arbitr. recep. inquit: *Arbiter ita sumtus ex compromisso, vt et diem proferre possit, hoc quidem facere potest: referre autem, contradicentibus litigatoribus, non potest.* Haloander loco: PROFERRE, habet: REFERRE, pro: REFERRE, autem: PROFERRE. Male. Taurelius retinuit Florentinam, ac Cuiacii explicationi concinunt libb. Basilic. qui loco: *diem proferre*, habent: ἀδειαν ἐπεκτείνειν, vacationem producere, loco: *referre*, autem: προχρονίζειν, quasi tempus anteuertere.

ⁱ⁾ Cuiacius l. l.

^{k)} Basilic. Lib. VIII. tit. I. Tom. I. p. 381.

Ast vix est, de nostra quidem sententia, vt veniam inpetraturi sint dumuiri, Petitus atque Idsinga, quorum vterque aduersus Cuiacium infurrexit; ille ensen criticum, hic modestius paullo calamum saltim contra eundem strinxit, sed neuter conatu felici.

Ac primum quidem in scenam prodeat Petitus ^{l)}. Reiecta vtraque lectione, tam prAEElato quam prOlato, distinctis vocibus rescribit: ET PRAELATO DIE FIAT, id quod explicat hoc modo, vt *latum diem* Vlpianum existimet adpellare eiusmodi diem, *qui certus non est*, quemadmodum *lata fuga* dicatur, *quae relegationi in certum locum obponitur*; nihil igitur Vlpianum fieri velle PRAELATO DIE, id est, PRAETER LATVM DIEM. „Est autem“, inquit, „latus dies, quum mensis tantum adscribitur, non autem quotus mensis dies sit, neque item nomen Consulium, qui anni illius fastos signant, adponitur: tum enim plane incertus est dies, et vere latus“. En bona verba boni Petiti nostri. Miseret me saepe interpretum, nodum in scirpo quaerentium, et tenebras sibi data veluti opera obfundentium; in primis autem discrucior animi, quando venenum pro medicamento ab illis propinari, et pulcherrimas legum facies tetrīs deformari video cicatricibus, a quo tamen vitio vix sibi cauisse videtur Petitus. Equidem hunc eius partum, vt monstrosum, necari velim.

Idsingam ^{m)} deinde quod adinet, nec is iusto interpretis officio fungi videtur. *Praelatum diem* dici autumat talem diem, qualem loco veri dici aduersarius suo arbitrio elegit, vt inde fraudes necteret, et actoris instrumentorum fidem vel plane nullam, vel saltem suspectam redderet; posse etenim, ait, falsum aequē committi, si dies eo, quo instrumentum est confec-

^{l)} Sam. Petitus *Com. in legg. attic. Lib. III. tit. III.* (in Heineccii *Jurisprud. rom. et attic. Tom. III. p. 408.*)

^{m)} S. H. van Idsinga *Varior. iur. ciuil. lib. sing. cap. XIII. p. 112. sqq.*

tum, posterior ponatur, quam si prior. En bona verba boni Idsingae nostri. Lectoris erit, de iisdem inferre iudicium. Duo monuisse subiciat:

a) Idsinga non adfertiendum putavit Cuiacii, quia *praeferre* idem quod *proferre* NON SEMPER denotet; eiusque rei, quum in lite vltimum subcumbant, quibus probatio deficit, *operose* non solum, sed et, quod vltimo modo negari nequit, *plene* fidem fecit documentis, ex variis veterum scriptis petitis. Non est interim, quod, Cuiacii causam rite agentes, reprobationem, quippe cuius obeundae ex iuris civilis formula nulla est obligatio, sed tantum ius et facultas, suscipiamus. Hoc enim et contendit et probavit Cuiacius, loquutiones: *praeferre diem*, ac: *diem anteuertere et anticipare*, confundi PASSIM seu NONNUMQUAM; praeterea quidquam nec contendere nec probare voluit. Habeat proinde Idsinga suum NON SEMPER sibi; nos isti non inuidebimus istud.

c) Idsinga de sola instrumentorum editione Vlpianum cogitasse arbitratus est. Male. Solas editiones instrumentorum sine die et consule fieri debere, Vlpianus nec scripsit, nec scribere potuit; neque enim verum est, quum etiam editio actionis, qua aliquis agere vult, et libellus inscriptionis sine die fiat necesse est, vt Paulus in *L. 3. pr. D. de Adcusat. et inscript.* diferte docet.

CAPVT III.

Crux, ab Vlpiano in *L. 1. D. de Donat. int. vir. et vxor.* interpretibus fixa, refigitur. Explicatio *L. 2. D. eod.*

Quod et ex antiquis maiorum moribus apud Romanos receptum, et oratione Seueri ac Antonini confirmatum fuit, NE INTER VIRVM ET VXOREM

DONATIONES VALERENT ^{a)}, durum satis ac inhumanum eo magis forte existimetur, quo euidentius ita liberalitatem, arctioris amicitiae fidissimam comitem, interdici videmus his, quos indiuidua vitae consuetudo amicitiae integerrimae vinculo iungit, quos inter laudabilis, si vnquam alias, ac necessaria quandoque, sit benignitas. Quemadmodum autem veram, eamque necessariam rigoris istius causam ex iure antiquo, iuxta quod vxori, in primis confarreatae et coemtae, omnia cum marito communia erant, ipsaque vxor filiae loco habebatur, repetendam esse constat ^{b)}: ita Jurisconsulti romani inspectionem nec inutilem, nec leuis adeo momenti fecerunt, quid fuerit, cur, statu connubiorum antiquo post aliquanto admodum licet mutato, ac iuris vetusti ratione prorsus iam exfulante, donationum inter coniuges statum veterem tamen retinuerint Seuerus et Antoninus. Adferunt eius rei potissimum duplicem causam ^{c)}, vnam scilicet, quam, a Sexto Caecilio profectam, Pauli diligentia in *L. 2. D. de Donat. int. vir. et vxor.* nobis seruari: quia saepe futurum esset, vt discuterentur matrimonia, si non donaret is, qui posset, atque ea ratione euenturum, vt venalitia essent matrimonia; alteram, ab Vlpiano in *L. 1. D. eod.* propositam, ne mutuato amore inuicem spoliarentur, donationibus non temperantes, sed profusa erga se facilitate.

a) *L. 3. D. de Donat. int. vir. et vxor. L. 3. et L. 10. C. eod.* cf. Zachar. Richter *Diff. de oratione Antonini de donat. inter virum et vxorem*, (Lipsiae 1759.)

b) Cf. Henr. Jo. Ott. Koenig *Disp. de vicissitudinibus iuris romani circa donationes inter virum et vxorem*, (Halaë 1771.)

c) Adcuratum ceterarum recensum egerunt Jos. Fernandez de Retes *de donat. inter vir. et vxor. lib. sing. cap. I.* (in Meermannii *Thef. iur. civil. et canon. Tom. VI. p. 666. sq.*) et Guil. Corn. Tepell *Disp. ad L. 16. D. de Donat. int. vir. et vxor. §. 2.* (in Oelrichsii *Thef. dissertat. in acad. Belgg. habitt. Vol. I. Tom. II. p. 112. sqq.*)

Primam causam quod adinet, pulcherrimam castae Themidos romanae nouissimae progeniem in ea religiose, quis est, qui non adoret; quis est, qui non in ea venerabundus intueatur, quis, qui non, summa voluptate percitus, in eadem exosculetur. Ne nunc quidem ex villo fonte purius hauriuntur bene ac honeste viuendi praecepta, quam ex illis monumentis, quae nobis in absolutae pulchritudinis Corpore iuris romani reliqua fecit Triboniani industria. Firmavit iure nouo diuortiorum licentia illam prohibitionem ^{d)}. Ait enim Paulus: QVIA SAEPE FUTVRVM ESSET, VT DISCVTERENTVR MATRIMONIA, SI NON DONARET IS, QVI POSSET; vbi Haloander, lectionem Florentinam in margine tantum notans, pro: DISCVTERENTVR, legendum suspicatur: DISTRAHERENTVR, etiamsi vtrumque eodem redeat, dum *discuti* hic idem, quod *distrahi* et *dissolui* est, ac sensus, siue illam siue hanc lectionem adceperis, semper erit: QVIA SAEPE DIVORTII CAVSAM HABERENT CONIUGES EX EO, QVOD NON DONETVR. Admissa nimirum nouo iure diuortiorum licentia, consultius visum fuit, antiquum ius, quod moribus circa donationes inter virum et vxorem iam receptum erat, potius conseruare, et quouis modo in vsu forensi defendere, quam illud inpugnare. Verendum enim erat, ne ad diuortia magis ampliaretur aditus, quem praecludendum esse omnibus modis contendebant sapientiores. Qua in re *praesertim* vxoribus consulendum prouidendumque erat, ne effusis in *maritum* donationibus ad incitas tandem redigerentur. Si vxor bonis abundabat, iis maritus, qui eorum gratia illam vnice duxerat, non raro tamquam efuriens lupo inhiabat, ac, potiore rei vxoriae partem eblanditis et emendicatis donationibus tandem nefarie consequutus, vxori miserrimae obcinebat formulam: *conlige sarcinulas et ocius exi*. Refrenanda igitur atque coercenda fuit donandi licentia. Vxori quid aliud, quaeso, quam diuortii vel egestatis periculum, imminere poterat, nisi saluberrimo fane consilio isti licentiae pessu-

^{d)} Quam si prae oculis habuissent veteres philosophi, non exercuisset illos, vnde praesens *antiqui iuris* vsus defendi possit, disputatio. Mentionem acerrimae litis facit Plutarchus *Quaest. rom. Tom. II. p. 265*.

lum obditum fuisset; nam si non donabat, *diuortii*, si autem donabat, praeter diuortii et *egestatis* periculum incurrebat. Vtrique malo obuiam itum fuit iure antiquo, ob aliam diuersamque causam quidem recepto, sed moribus optime retento, et oratione Seueri ac Antonini confirmato.

Neque minus venerabundam saluberrimae legislationis romanae admirationem vel inuitis extorquebit causa secunda: *ne mutuo amore inuicem spoliarentur, donationibus non temperantes, sed profusa erga se facilitate*; qua in re *praesertim* maritis consulendum prouidendumque erat, ne effusis in vxorem donationibus ad incitas tandem redigerentur. Pro: MUTVATO, Haloander legit: MUTVO, quod pessimum est; nam est quidquam inter mutuum et mutuatum amorem, quum ille *honestus* et *verus*, hic autem *malus* et *factitius* sit. Verendum scilicet erat, ne vxor maritum nimis donationibus, fraudulentis blanditiis coniugalibus elicitis, spoliaret, postea vero diuerteret, quo facto rei familiaris iacturam grauissimam passus fuisset donans. Quod enim hodie passim sciunt, qui iuuenulam aut vetulam domi in lectis habent, et Romani iam olim certo certius sciuerunt. Insitum hoc esse videtur naturae mulierum felinae, vt infidae sint, cereae in vitium flecti quodcumque, dissolutae, salaces, luxuriosae, ornamentorum, quibus placeant ac vulnerent, adpetentissimae, ad auaritiam quoque procliuces, ita vt ipsamet rarius donent, sed munera ab aliis lubentes accipiant ^{e)}. Quae omnia Romanos multis rerum documentis conperta habuisse, testis est historia. Adpetebant vxores in primis diuitias mariti, vt haberent, vnde luxuriam alere, adulterosque pascere possent, maritum tum minis et rixis, tum et fucatis blandimentis, ad animum eius humanissima voluptate titillandum exquisitis, quotidie ad dandum sollicitantes; imo, quod ferum ac bestiale penitus est, apud Plautum et Iuvenalem legere aliquando memini, existisse videlicet cunnos, qui et pro concubitu munuscula a viris exegerint. Prospiciendum igitur fuit quoque maritorum crumenae.

^{e)} Exceptiones passim obuiae firmant regulam. Effecit ceterum auaritiae ratio, vt Romani Scto Velleiano mulieribus *intercessionem pro aliis, non donationem* interdicerent. L. 4. §. 1. D. *Ad Sctum Vellei*.

Vlpianeae rationis sensus apertissimus et veritati rei conuenientissimus; sunt tamen vltima verba: *donationibus non temperantes, sed profusa erga se facilitate*, paullo obscuriora, et frequens illa circumstat interpretum senatus. Haloander, mutata vocula: SED, in: ET, additoque verbo: VTENTES, legit: ET *profusa erga se liberalitate* VTENTES. Alii editores, retenta vocula: SED, addiderunt solum verbum: ABVTENTES, idque librum Accursii habuisse adparet. Heraldus f) delet τὸ SED, particulam hanc ex postremis litteris praecedentis dictionis coaluisse putans; vnde et Grotius g) eandem abundare autumat. Nonnulli, vt sententia constet, pro: SED, legunt: NEC. Neutrum tamen admiserim; verbum enim addere aut demere graue est exemplo, praecipue in scriptis iuris auctorum. Inmodesta in primis est, quam secundo loco memorauimus, emendatio; nam si pro: SED, legere velimus: NEC, tunc et sequentia forent mutanda in hunc modum: *profusaE erga se facilitatI*, nisi forte malis ad librariorum morem recurrere, et scribere: *profusaErga se facilitatE*, ad quem morem Koehlerum h) reapse recurrere animaduertimus. Sunt et, qui, erafo commate, coniiciant legendum: *donationibus non temperantes EX profusa erga se facilitate i)*, cui lectioni, quod haud dissimulandum, concinuit Basilicorum Scholiastes λ) qui:

f) Def. Heraldus *Obseruatt. et emendatt. cap. XVII. (in Ottonis Thes. iur. rom. Tom. II. p. 1330.)*

g) Hug. Grotius *Flor. spars. ad ius Justin. p. 185. ed. Geb.*

h) Jo. Bern. Koehlerus *Interpretatt. et emendatt. iur. rom. Lib. I. cap. XII. num. 6. p. 111.*

i) Eandem lectionem Jo. Bern. Koehlerus l. l. se quondam reposuisse ait. Neque tamen locum, quo factum sit, addidit, vnde, vbinam repositam lectionem quaeras, non subcurrit. Si fides verbis habenda sit, subit omnino mirari, Eundem *Verisimill. iur. ciuil. specim. (Gottingae 1771.) cap. XII. num. 6. pag. 52. tertiam quamdam lectionem: donationibus non temperantes et profusae erga se facilitati*, tuitum fuisse.

λ) *Basilic. Schol. Tom. III. p. 743.*

ἀφείδως ἀλλήλοις δαδόμενοι, καὶ μὴ συγκρίνοντες τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν ἐκκεχυμένην περὶ ἀλλήλων εὐχέρειαν, inquit. Reperisse ita videtur in exemplo suo Scholiastes. At enim, quae mea est in defendendis receptis lectionibus pertinacia, plane nihil mutandum, sed proba recta esse verba: *donationibus non temperantes, sed profusa erga se facilitate*, censeo, ne tantillum quidem a Prisciano sic mihi metuens. Quamuis illud: SED, quod tantas turbas ciēt, fortassis ex vocula: ET, ac littera antecedentis vocis finali, enasci potuisse non negauerim, non est tamen, quod ita loco opem ferre conitar. Equidem quouis pignore ausim contendere, ipsi Vlpiani calamo τὸ SED omnino exiisse pro SINE, sensu non adeo quidem frequenti, aut non inusitato penitus, quem si admiseris, nihil supererit, quod iure quempiam offendat. Ac quidni admiseris eundem, quum, Jurisconsultos veteres vocabulis nonnumquam notiones, quibus latini scriptores rarius paullo vtuntur, subiecisse constet. Facile autem vel inde adparet quoque, quam necessarium sit, istas verborum scire significationes, si quidem leges, seu Jurisconsultorum fragmenta, intelligere recteque interpretari velimus. Ceterum, quo melius iudicare possint de nostra coniectura lectores, adeant de elegantiori iurisprudencia meritos, qui secundum litterarum seriem iuris verba conlegerunt, eorumque varias significationes, quanto fieri posset studio, quum ex omni veterum lectione, tum ex iuris romani fragmentis conquisuerunt et inlustrarunt; imo adcant dumtaxat, si forte ad manus illi non sint, miserrimum Schelleri opus, sub voculis SED et SE, vbi notionem illam auctoritate firmatam inuenient.

Quod tandem coronidis loco obiter admonuerim, pro: FACILITATE, male Haloander reposuit: LIBERALITATE; male inquam, quum *facilitatis* verbum hoc sensu Terentius, Cicero, Seneca, et optima latinitatis auctores complures, vsurpent, ac Vlpiani oratio ita manifeste et concinnior et comitior sit.

CORRIGENDA.

Pag. 5. in not. lin. penult. leg. *larga*.

— 10, in not. d) lin. 6. 7. leg. *Ιταλία, Ικαρία*.

— 32. lin. penult. et vlt. loco: *ora - itone*, leg. *ora - tione*.

Leuiores errata vt lector beneuolus sponte corrigere velit, decenter
rogatur.
